

MEDIÁLNÍ STUDIA

MEDIA STUDIES

JOURNAL FOR CRITICAL MEDIA INQUIRY

Divačkami Dallasu: potěšení z tragické struktury pocitu
Iveta Jansová

To cite this article:

Jansová, I. (2019). Divačkami Dallasu: potěšení z tragické struktury pocitu. *Mediální studia*, 13 (1), 106–110.

ISSN 2464-4846

Journal website: <https://www.medialnistudia.fsv.cuni.cz/>

1/2019

The conclusion seems to be a bit of a repository for ‘everything else’, rather than a restatement of the subject under discussion, functioning as a container for ‘annotated compilation, gathering the contributors’ favourite resources for helping them, their colleagues, and their students do applied media studies work’, along with other ancillary questions and recommendations (p. 253). The discussions around future research areas are highly relevant: the authors propose to study phenomena such as cultural memory, preservation, large-scale collaboration, and archival reuse. The short but powerful section could (and should) inspire future projects.

In many ways, I think that this book could be particularly of interest for the ‘do-ers’ out there, rather than just critical ‘thinkers’. But how to attract the former group to the book may be a challenge, since it might not be their typical cup of tea.

DIVAČKAMI DALLASU: POTĚŠENÍ Z TRAGICKÉ STRUKTURY POCITU

IVETA JANSOVÁ

Ang, I. (2019). *Divákem Dallasu: Soap opera a melodramatická imaginace*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7470-228-0, 192 stran

Nedlouho po českém vydání jednoho ze základních textů ke conceptualizaci populární kultury *Jak rozumět populární*

kultuře Johna Fiska vyšel v edici #POPs nakladatelství Akropolis překlad další z významných knih, jež společně přispěly k pozvolné proměně prizmatu výzkumů publika v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století. Jedná se o knihu nizozemské badatelky Ien Ang *Watching Dallas: Soap Opera and the Melodramatic Imagination* v českém překladu Lucie Kořínkové *Divákem Dallasu: Soap opera a melodramatická imaginace*. Můžeme se pouze dohadovat, proč byl zvolen maskulinní tvar „divákem Dallasu“, nikoli vzhledem k obsahu knihy logičtější „divačkou Dallasu“ nebo neutrální „sledování Dallasu“, tedy doslovný překlad anglické verze.

Hned z počátku je nutno podotknout, že český překlad je přesto zdařilý a precizní. Text byl původně vydán v Nizozemsku v roce 1982, z nizozemštiny do anglického jazyka byl přeložen v roce 1985. Právě z anglické verze textu vychází český překlad. Jak (anglický) název knihy napovídá, Ien Ang v ní refletovala výzkum nizozemských divaček a diváků americké soap opery Dallas; svým výzkumem tak reagovala na bezprecedentní a mezinárodní popularitu pořadu, který byl v té době přijímán ambivalentně. Přestože byla jeho popularita, manifestovaná zejména vysokou sledovaností v různých národních kontextech, nepopíratelná, kritická a akademická obec vnímaly pořad zejména jako symbol amerického masověkulturního konzumerismu, nezadržitelně se šířícího do celého světa. Hovořili-li se o masové kultuře, implicitně se předpokládá existence masového publika, o němž se v době realizace výzkumu předpokládalo, že je pasivní a málo

inteligentní. Kniha *Divákem Dallasu* byla proto zjevnou reakcí na obdobné teorie o tzv. hloupých masách.

České vydání knihy nabízí dvě předmluvy. V první Ien Ang uvádí české čtenářstvo do základních reálií vztahujících se k osmdesátým letům, kdy byla kniha napsána a vydána, a zároveň komentuje význam knihy ze současného pohledu. Druhá předmluva je českým překladem předmluvy anglického vydání z roku 1985. V obou se autorka doznává k reakčnosti textu, tedy k záměru reagovat na již představené ambivalentní postoje k pořadu Dallas a především k jeho diváctvu.

V samotném textu se Ang zprvu zabývá soudobou popularitou pořadu v Nizozemsku i ve světě. Dále se zaměřuje na závěry, jež vyvozuje z analýzy dopisů jeho divaček a diváků, které autorce tito zaslali v reakci na její výzvu (inzerát v časopisu Viva). Autorka obdržela dohromady 42 odpovědí, obsahujících informace o tom, proč lidé sledují nebo nesledují Dallas, proč jej mají nebo nemají rádi a jak pořad hodnotí. Výsledky analýzy těchto dopisů autorka rozdělila do několika tematických bloků, které posloužily také jako kapitoly v knize, jež se postupně zabývá popisem Dallasu (nejen z hlediska žánru), dále pak otázkami zkušeností a požitků ze sledování pořadu, tzv. ideologií masové kultury přítomnou v hodnocení pořadu publikem i odborníky, a nakonec také feministickým kontextem sledování (a vysílání) Dallasu. V českém vydání je kniha opatřena rovněž metodologickými poznámkami, které byly součástí pouze původního textu, nikoli jeho anglického překladu, představují tak potenciál

zasvětit čtenáře a čtenářky do průběhu výzkumu, z něž kniha vzešla.

Jak už bylo naznačeno, autorka se pokoušela poznat motivace ke sledování Dallasu, a tedy i pochopit soudobou popularitu pořadu. Zdánlivě tautologické vysvětlení se nabízí již na začátku knihy: „Dallas je populární, protože se na něj lidé dívají rádi“ (Ang, 2019, s. 11). Toto vysvětlení druhotně zprostředkovává pohled na postoj autorky, která se zřetelně přiklání k myšlence, že mediální konsumpce může přinášet různým osobám různé formy uspokojení. Implicitně tak navazuje na tradici výzkumů užití a uspokojení (srov. Katz, Blumer, & Gurevitch, 1973), přičemž kombinuje původní psychologickou rovinu s rovinou sociologickou. Výzkumnice se blíže zaměřila na divácké reakce, a to s důrazem na individuální potěšení a požitky, které sledování přinášelo jejím respondentům. Právě koncepty potěšení a požitku jsou v knize zásadní, slouží k rozvíjení myšlenek o individuálních potřebách divaček a diváků, jež jsou naplňovány mediální konsumpcí, čímž se autorka patrně vymezuje vůči dřívějším představám o mediální komunikaci, která svá publika ideologicky indoktrinuje.

Ang tvrdí, že „požitek vzniká, až když se s televizním pořadem setká divák“ (Ang, 2019, s. 18). Nejenže tedy podle ní může publikum získávat individuální potěšení z televizního obsahu, zároveň se podílí na tvorbě jeho výsledných významů. Vedle požitku je totiž setkáním s pořadem vytvářen také význam – a právě individuální interpretace významů a ztotožňování se s určitými pocity, postavami, archetypy a podobně

může publiku přinášet různé druhy potěšení. Na tomto místě je patrná souvislost s konceptem populární kultury Johna Fiska (2017), jež vzniká právě invencí a časovou, emocionální, intelektuální apod. investicí samotných vnímatelů a vnímatelek. V současnosti je v teoriích i výzkumech publika takový přístup k diváckým interpretacím běžný, v osmdesátých letech však tento pohled znamenal zásadní odklon od dominantních představ o tom, kdo je publikum a co dělá (může a chce dělat) s médii.

Spolu s potěšením/požitky je stěžejním konceptem knihy také realističnost pořadu. Respondenty vnímaná realističnost však nesouvisela s faktickým realismem, nýbrž konstrukcí psychologické skutečnosti (Ang, 2019, s. 55). Z hlediska takto míněné realističnosti byl jedním ze základních požitků získávaných sledováním Dallasu tzv. tragicky strukturovaný pocit. „Tragicky strukturovaný pocit“ (v anglické verzi poněkud odlišně „tragic structure of feeling“) označuje vyvolávání extrémně polárních pocitů u divaček a diváků, které jsou navázány na časté a melodramaticky přeexponované dějové zvraty, ovlivňující osudy fikčních postav. Právě tyto dějové i emocionální zvraty způsobovaly velkou míru ztotožnění diváctva s postavami, neboť obdobné citové propady mohli diváci znát ze svých vlastních „obyčejných“ životů, zároveň se však udávaly i zdánlivě nedotknutelným (byť fikčním) postavám, typicky ropným magnátům s nepředstavitelným bohatstvím, což mohlo vyvolávat nejen identifikaci s postavami, ale také například pocit uspokojení z nastolení spravedlnosti. Neustálé dějové obraty pak sloužily coby

klasický narativní nástroj, umocňovaný otevřenými a napjatými konci jednotlivých epizod, jež vyzývaly k dalšímu sledování následující týden:

„Důvodem, proč se ráda koukám, je, že se člověk snadno nechá strhnout jejich problémy. Celou dobu ale ví, že to nakonec zase všechno dobře dopadne. Vlastně je to útěk od reality“ (Ang, 2019, s. 33).

Reakce divaček a diváků, které výzkumnice získala, ovšem nebyly pouze oslavné a pozitivní. Někteří odpověděli na inzerát proto, aby se k pořadu kriticky vymezili. Požitky a potěšení vznikající z prožívání tragicky strukturovaného pocitu byly totiž nejen hlavními motivacemi pro sledování Dallasu, ale také hlavním důvodem jeho odsuzování. „Ten seriál je jednoduše o ničem, zkrátka to nemá žádný obsah a vždycky to dobře dopadne. [...] A ty ženy tam vypadají vždycky dobře a to je pochopitelně děsné,“ kritizovala jedna z divaček (Ang, 2019, s. 97).

Byť vyvozovat jakékoli zobecňující závěry ze 42 dopisů samozřejmě nebylo možné, na jejich základě vznikla kniha, jež je dodnes oceňována jako jeden ze základních textů mediálních studií, který aplikuje teoreticky proměněný přístup k publikům. Namísto toho, aby se ptal, co dělají média s publikem, si klade otázku, co mohou dělat publika s médii.

Dopisy, které autorka obdržela v odpovědi na svůj (neformálně psaný) inzerát, byly napsány převážně ženami; ve vzorku se nacházeli pouze tři muži. Vhodnost formy inzerátu, jež automaticky znamenala samovýběr respondentů, je samozřejmě diskutabilní, protože použití inzerátu vyvolává

otázku, kdo a proč – čím jsou specifické členky a členové publika, s jakými motivy – se rozhodl reagovat. Stejně problematický byl počet obdržných odpovědí. Autorka si však byla limitů nízkého počtu dopisů vědoma, což je pravděpodobně důvod, proč celou knihu provází výrazná sebereflexe. Přestože jsou představovány autorčiny interpretace dopisů, autorka je záhy převrací naruby a snaží se poskytnout další možné vysvětlení významů. Zároveň se téměř současně s artikulací výsledků zříká nároku na zobecnitelnost svého výzkumu, doznává se také ke skutečnostem, které její zkoumání nutně a patrně ovlivnily. Jedná se nejen o její pozice vědkyně a feministky, ale také fanynky pořadu Dallas.

Pozoruhodný byl její přístup k analýze dopisů. „Abych zjistila, co to znamená [...], že mají Dallas rádi, přečetla jsem dopisy jakoby symptomaticky“ (Ang, 2019, s. 94). Ang se tedy domnívala, že získané výpovědi lidí nelze vnímat jako skutečné psychosociální jednání – výpovědi mají podle ní smysl potud, pokud lze vystopovat jejich význam (Ang, 2019, s. 148). Právě stopování významu je to, čeho se snažila autorka symptomatickým čtením dosáhnout. Co je ale samotné symptomatické čtení, výzkumnice nevyvětluje, těžko tak zpětně dedukovat, jak analýza skutečně probíhala. Autorčin přístup se totiž podobá spíše nepřilíš vydařené diskurzivní analýze. Výzkumnice si je této nevydařenosti vědoma, a tak celou věc částečně zlehčuje a částečně se obhajuje: „To ovšem nemění nic na tom, že by zde byla na místě systematictější analýza dopisů; analýzy v této knize bezpochyby někdy spíše připomínají to, co Colin Sumner nazývá

„spekulativní kritikou“. Již vypracovaná, hotová systematická metoda však nebyla k dispozici, takže jsem si musela vystačit s tímto přístupem“ (Ang, 2019, s. 149).

Autorka zde omlouvá a zdůrazňuje subjektivitu individuálních interpretací – nejen vlastních, výzkumnických, ale také interpretací, pocitů a požitků pisatelek a pisatelů dopisů. Množství perspektiv, které autorka nabízí, a snahu o jejich syntézu lze chápat jako boj za vážnost vlastního výzkumu. Autorka si byla vědoma jeho nedostatků, a tak se sama ujala role „dávlova advokáta“, která je patrná v celé knize právě ve stále přítomné sebereflexi. Explicitní artikulací limitů výzkumu bránila svůj postoj. Při bližším pohledu však zjistíme, že kniha je také obranou samotného Dallasu a jeho divaček i diváků, kteří jej mají (nebo nemají) rádi a mezi které se sama autorka řadila.

Knihu i samotný výzkum můžeme (a měli bychom) kritizovat v první řadě kvůli výběru zkoumaného vzorku, zcela zásadní pozornost zasluhuje také nejasnost analytického přístupu, jímž byly zkoumány získané dopisy. Odhlédnout nelze ani od autorčiných identit feministky, a především pak fanynky Dallasu, jež očividně ovlivnily čtení obdržných dopisů. Na jednu stranu pozice feministické teoretičky autorce pomohla k (teoreticky) komplexnějšímu přístupu k tematice, přičemž se Ang dokázala vyvarovat tendencí k rekrutačnímu feminismu, objevivších se v jiných výzkumech této doby (př. Janice Radway a její výzkum čtenářek romancí). Na stranu druhou podpořila fanouškovská identita autorčinu shovívavost k samotnému programu i jeho divačkám

a divákům. S tou se ovšem autorka umně vyrovnávala prostřednictvím oné konstantní sebereflexe.

Ani zmíněné výhrady však nic nemění na faktu, že kniha zůstává základním empirickým příspěvkem ke konceptualizaci publika jako potenciálně aktivního, zainteresovaného, individualizovaného a čerpajícího z vlastních zkušeností a požitků z přijímaných mediálních sdělení a obsahů, k čemuž autorku jistě inspirovala i vlastní citová vazba k pořadu. Zároveň výzkum poukazuje na to, že může být podstatné zkoumat různé druhy kultury: od masové přes populární až k vysoké. Každá z nich může pro konkrétní jedince či celá publika nést jiný význam a přinášet jim jiná uspokojení a požitky.

Význam českého vydání knihy je nepopíratelný: ve své době se jednalo o jeden z prvních textů, který neuvažoval o publicích jako o manipulovatelných prázdných nádobách. Takový přístup je zcela zásadní pro kulturní studia, studia populární kultury nebo studia fanouškovská, jež v současnosti patří k jádru světových sociálních a humanitních věd. V českém prostředí však o své místo v akademických institucích nadále bojují, a proto je vydávání obdobných textů, o něž se tyto disciplíny a specializace mohou opírat, zcela zásadní. Neznamená to však, že bychom měli k takovým textům přistupovat nekriticky. Kniha Ien Ang obsahuje mnoho motivů, jež by měly být předmětem naší pozornosti a našeho vlastního symptomatického čtení. Samotný sebereflexivní kritický přístup výzkumnice však zároveň ukazuje, jak vícedimenzionálně uvažovat o publicích, na něž byla a je tendence

nahlížet jednorozměrně: ať už jako na bezmocné a manipulovatelné loutky kulturního průmyslu, nebo jako na mocné hráče až spoluproducenty významů, jež média zprostředkovávají. Jako obvykle, k vyváženým poznatkům nás může dovést především cesta nepoznamenaná zbytečným redukcionismem; cesta, kterou Ien Ang svou knihou pomohla vytyčit.

LITERATURA:

- Ang, I. (2019). *Divákem Dallasu: Soap opera a melodramatická imaginace*. Praha: Akropolis.
- Fiske, J. (2017). *Jak rozumět populární kultuře*. Praha: Akropolis.
- Katz, E., Blumer, J. G., & Gurevitch, M. (1973). Uses and Gratification Research. *Public Opinion Quarterly*, 37(4), 509–523.

O MOŽNÝCH SOUVISLOSTECH LITERÁRNÍ VĚDY A MEDIÁLNÍCH STUDIÍ

MARTIN CHARVÁT

Sládek, O. a kol. (2018). *Slovník literárněvědného strukturalismu*. Praha, Brno: ÚČL, Host.
ISBN: 978-80-7577-479-8, 837 stran.

Slovník literárněvědného strukturalismu, který uspořádal Ondřej Sládek spolu s kolektivem třiceti spoluautorů, je publikací představující základní pojmy